საქართველოს რეალური ისტორიის დამდგენი საპატრიარქოს
მუდმივმოქმედი კომისია
სერია: საქართველოს ეკლესიის ისტორიის წყაროები

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

ფლავიუს არიანე

ლაზებისა და ძიდრიტების შესახებ

(გამოკვლევა რუკებით)

„ტექნიკური უნივერსიტეტი“
2012

II საუკუნეში მოღვაწეობდა საქართველოში განსაკუთრებულად დაფასებული ანტიკური ეპოქის მწერალი არიანე, რომელსაც მრავალი ცნობა აქვს ჩვენი ქვეყნის ზღვისპირეთის შესახებ.

მართალია უცხოეთში არიანე არ მიიჩნევა სანდო ავტორად, მაგრამ რადგანაც XX საუკუნის ქართული ისტორიოგრაფია მის მონაცემებს მრავლად იყენებს, მათ შორის საეკლესიო საკითხების საკვლევადაც, ამიტომ გადავწყვიტეთ კიდევ ერთხელ ჩავღრმავებოდით მის ნაშრომს და ჩვენეული ხედვით განგვემარტა ის.

აღსანიშნავია, რომ არიანეს რუკები სწორად არ ასახავს ისტორიულ და ამასთანავე გეოგრაფიულ რეალობას და მისი ზოგიერთი ცნობა ეწინააღმდეგება იმავე ეპოქის სხვა მონაცემებს.

ნაშრომს თან ერთვის არიანეს ცნობების მიხედვით შედგენილი რუკები საქართველოს შავიზღვისპირეთისა.

რედაქტორი პროფესორი ი. გორგიძე

© მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, 2012

1.
შესავალი

არიანეს ერთ-ერთი ადრინდელი ნაწარმოები არის "მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო" დაწერილი 131 წელს, მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერის სახით.

არიანე იყო კაპადოკიის პროვინციის მმართველი, ამიტომაც მან დაათვალიერა თავისი პროვინცია, აღწერა და წერილის სახით გაუგზავნა იმპერატორ ადრიანეს.

არიანეს ტრაპიზონიდან ფეხით მოუვლია თავისი პროვინციის სანაპირო. "**ამ ნაწილში დაწვრილებით აღწერა ადგილები და ადგილობრივი მოსახლეობის შესახებ რამდენიმე ცნობა შემოგვინახა**" (ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გაშემო, 1961, მთარგმნელ ნ. კეჭაყმაძის გამოკვლევა, გვ. 5).

„არიანეს ნაშრომის ის ნაწილები, რომელნიც შეეხებიან შავი ზღვის სხვა სანაპიროს აღწერას ნაკლებ სანდოა და შეცდომებითაა სავსე" (იქვე, გვ. 5) - წერს ნ. კეჭაყმაძე.

საერთოდ, თანამედროვე საერთაშორისო შეხედულებით, ამ მხრივ, არიანე არაა სანდო ავტორი. მაგრამ, ჩვენში სანდოდ მიიჩნევა არიანესმიერი აღწერილობა.

არიანეს სამმართველი პროვინცია რადგანაც იყო კაპადოკია, ამ-

იტომაც უნდა გაირკვეს არიანეს დროს კაპადოკიის საზღვარი სად აღწევდა და ალბათ იქამდე უნდა იყოს მოცემული აღწერილობა სანდო.

არიანეს დროს (II ს. დასაწყისში) კაპადოკიის პროვინცია აღწევდა ტრაპეზუნტამდე და ოდნავ ცდებოდა მას აღმოსავლეთის მიმართულებით (ჩავთვალოთ, რომ აღწევდა ჭოროხამდე). აი, აქამდე უნდა ჩაითვალოს არიანეს აღწერილობა სანდოდ, მასში II საუკუნის მონაცემების გარდა, შემდგომი ეპოქის, უფრო IV-V საუკუნეთა მონაცემებიცაა აღრეული.

რადგანაც, პოლემონი იყო "**კაპადოკიას მიკუთვნებული პონტოს ერთი ნაწილის მეფე**" (დიონ კასიოსი, ანტიკური კავკასია, ენციკლოპედია I, 2010, გვ.367). როგორც ცნობილია, პოლემონის პონტოს საზღვარი ფაზისამდე აღწევდა.

პომპეუსის ეპოქაში, ანუ I-II საუკუნეებში, პონტო (და შესაბამისად კაპადოკია) მდ. ფაზისამდე აღწევდა.

(აქ ალბათ უნდა შევნიშნოთ, რომ მთლიანად არასწორია ზოგიერთი თანამედროვე ქართველი ისტორიკოსის შეხედულება, თითქოსდა კაპადოკიის საზღვრებში იყო მოქცეული აფხაზეთის ბიჭვინთა და ისტორიული ცხუმი. სინამდვილეში I პიტია და I სებასტოპოლისი ტრაპეზუნტ-რიზეს რეგიონში მდებარეობდნენ).

ვფიქრობ, რომ არიანეს იმპერატორის მიერ დავალებული ჰქონდა აღეწერა სანაპირო ტრაპეზუნტიდან – მდ. ფაზისამდე (ანუ ჭოროხის სანაპირომდე), სადაც იმჟამად რომის იმპერია აპირებდა ფეხის მოკიდებას. ეს იყო ძირითადად ქართლის ანუ იბერიის ხელქვევით მოქცეული ძიდრიტებისა და სხვა ქართველი ტომების საცხოვრისი. ამ მიწების დაუფლება სურდა რომს და ზოგიერთ ადგილას უკვე მცირე საჯარისო რაზმებიც ჰყოლია დაყენებული და იქაურ ამ, ასე ვთქვათ, "ადგილების ტომებისათვის" მეფეები დაუსვამთ.

მაშასადამე, შედარებით სანდოდ, და ისიც არაუეჭველად, შეიძლება მივიჩნიოთ არიანეს თხრობა ტრაპეზუნტიდან – ფაზისამდე (ჭოროხამდე).

ნ. კეჭაყმაძის სიტყვით არიანე კოლხებს ათავსებს ტრაპეზუნტიდან ოფამდე. მისივე გამოკვლევით ამ სანაპიროზე პირველობა მოიპოვა სხვა შედარებით ძლიერმა ტომმა – ლაზებმა.

თუ იქამდე კოლხების სახელი სხვათა სახელებს ფარავდა, ახლა უკვე ლაზების მნიშვნელობის ზრდამ გამოიწვია სხვა ტომების სახელების გაქრობა. ე.ი. კოლხები და ლაზები სხვადასხვა ტომი იყო და ლაზების სიძლიერის გამო კოლხებსაც ლაზები ეწოდათ (იქვე, გვ. 98).

კოლხებს, დრილ-სანებს, მაკრონებსა და ჰენიოხებს ლაზებისაგან ჰყოფდა ძიდრიტების ტომი, რომელიც ფარსმან მეორეს - იბერიის მეფეს ემორჩილებოდა. ლაზებისათვის და მათი მეზობელი აფსილების, აბასკებისა და სანიგებისათვის როგორც ითქვა, რომაელებს მეფეები დაუნიშნავთ.

შესაძლოა, რომაელების გააქტიურებამდე ლაზები, აფსილები, აბასკები და სანიგები ძიდრიტების მსგავსად, იბერიის მეფეს ექვემდებარებოდნენ კიდევაც, "ქართლის ცხოვრება" და სხვა ქართული წყაროები მართლაც მიუთითებს, რომ დასავლეთ და ასევე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ფარნავაზის დროიდანვე შედიოდა იბერიის სამეფოს შემადგენლობაში.

II ს. დასაწყისისათვის ამ მხარეთა ტომები რომაელებს გადაუბირებიათ, მაგრამ ძიდრიტებს შეუნარჩუნებიათ თავისი ძველი მდგომარეობა. ე.ი. კვლავ იბერიის მეფეს ემორჩილებოდნენ. ეს ძიდრიტები, ცხოვრობდნენ მდ. პრიტანიდიდან აფსაროსამდე (იქვე, გვ. 125). არიანეს აღწერით მათ ეკავათ 240 სტადიონი სანაპირო, დაახლოებით 43-44 კმ მონაკვეთი (ე.ი. თუ შევაჯამებთ - მდ. პრიტანიდიდან მდ. პიქსიტემდე – 90 სტადიონი, პიქსიტედან მდ. არქაბემდე 90 სტადიონი, არქაბედან მდ. აფსაროსამდე 60 სტადიონი (იქვე, გვ. 36), სულ 240 სტადიონი), ესაა ათინას მარჯვენა სანაპირო.

საერთოდ, ნ. კეჭაყმაძის სიტყვით - **"არიანეს მიერ მოცემული მანძილები... სიზუსტით არ გამოირჩევა და შემთხვევათა დიდ უმე-**

ტესობაში ის მიახლოებით რიცხვებს გვთავაზობს... რუკის შედგენის დროს... ზოგი პუნქტი გამოტოვებულ იქნა, რადგანაც მათი შეტანა რუკაზე არ მოხერხდა – ირღვეოდა რუკის მთელი აღნაგობა, ობიექტებს შორის მანძილები იცვლებოდა და ცნობილ ადგილთა მდებარეობა ისე გადაინაცვლებოდა, რომ რუკა საერთოდ აღარ გამოდგებოდა... ანგარიში ირღვეოდა, რუკაზე ვეღარ თავსდებოდა... საჭირო გახდა გამოტოვება... გაანგარიშება აღარ მოხერხდა, არიანე აქ დიდ ლაფსუსებს უშვებს" (იქვე, გვ. 24-25).

ნ. კეჭაყმაძის სიტყვით – არიანეს მიერ მოცემული მანძილები "დიდ უმეტესობაში მიახლოებითია, სულ დამრგვალებული რიცხვებია მის "პერიპლუსში" მოცემული. ერთიდაიგივე რიცხვები მეორდება. ავტორის სიყვარულით სარგებლობს "90 სტადიონი" ასევე კარგადაა განწყობილი 150, 180, 210, 30 და 60 სტადიონის მიმართ. სტადიონთა ერთიდაიგივე რაოდენობა მეორდება მიყოლებით... ასე სიმეტრიულად განლაგებული მდინარეები თუ ობიექტები ბუნებაში არ არსებობს" (იქვე, გვ. 24).

არიანეს მიხედვით შავი ზღვის გარშემოწერილობის რუკის შედგენა შეუძლებელია.

ამის მიუხედავად ჩვენ მაინც ვცადეთ არიანეს მონაცემების მიხედვით რუკის შედგენა ტრაპეზუნტიდან – ფაზისამდე ანუ ტრაპეზუნტიდან ჭოროხის შესართავამდე. მის შემდგომ არიანეს ცნობები კიდევ უფრო არასანდოა და ჩანს ის, სხვადასხვა პერიპლუსების ალბათობრივი ნაკრებია, შედგენილი მოგვიანებით.

2.
მდინარე ფაზისი

არიანეს რუკის შედგენის დროს, ვფიქრობ, უმთავრესია მდ. ფაზისის ადგილმდებარეობის განსაზღვრა.

როგორც ცნობილია, V საუკუნის ანონიმმა ავტორმა არიანეს ცნობების ზუსტი გამეორებით გამოსცა თავისი ნაშრომი, მასში განმარტებულია მდინარეთა და პუნქტთა იმჟამინდელი სახელები.

აღსანიშნავია, რომ ანონიმის მიხედვით არიანე ფაზისის ქვეშ გულისხმობდა ჭოროხს, რადგანაც წერს "ფაზისის სათავე არმენიაშია" – "**ეს მდინარე ფაზისი არმენიიდან მომდინარეობს" (ანონიმი, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, წიგნში "ფლავიუს არიანე, 1961, გვ. 86).** როგორც ცნობილია იმჟამად სომხეთ-არმენიის მიერ ხელდებული ჭანეთ-სპერის მთიანეთიდან გამოედინება ჭოროხი.ეგარდა ამისა მდინარის შეფერილობა, მისი სასმელ წყლად გამოყენება, სიჩქარე ზღვის შესართავთან და სხვა მრავალი ნიშანი მიუთითებს, რომ ანონიმისა (და არიანეს) მდ. ფაზისი არის ჭოროხი. მაგალითად, ანონიმი წერს - **"ფერი ფაზისისა თავისებურია, გავს ტყვიით და კალით შეღებილ წყალს"** (იქვე, გვ. 87). ვისაც თავისი თვალით უხილავს ჭოროხი, ის იტყვის, რომ სწორედ ჭოროხია მოცისფრო-ტყვიისფერი და არა რიონი, რომელიც ტალახისფერ-ყავისფერია თავის დაბლობში.

აღსანიშნავია, რომ სხვა ანტიკური ავტორებიც მიუთითებდნენ მდ. ფაზისის ცისფერობის შესახებ ზღვასთან შერთვის ადგილზე. მაშინ როცა რიონი, როგორც ითქვა იქ ტალახისფერ-ყავისფერია. მაგალითად, რუფუს ფესტუს ავიენუსი, IV ს. ავტორი, ფაზისს უწოდებს "ლურჯ მდინარეს" – ის წერს – "**ფასისის ლურჯი ზვირთების დასავლეთით ბიძერების ტომია, შემდეგ ბექირები ...**"

(რუფუს ფესტუს ავიენუსი, ანტიკური კავკასია, 2010, გვ.599).

ფერის გარდა მდ. ფაზისი სხვა მდინარეებისაგან განირჩეოდა ერთი თვისებით, რომელიც ანცვიფრებდა მრავლის მნახველ ძველ მოგზაურებსა და ისტორიკოსებს. ეს თვისება მხოლოდ და მხოლოდ ამ კონკრეტული მდინარისათვის იყო დამახასიათებელი და ამით განსხვავდებოდა სხვებისაგან, ეს იყო ის, რომ დიდი სიჩქარის გამო ფაზისი ზღვაში შედენის შემდეგ ზღვის წყალს კი არ ერეოდა, არამედ ზღვის ზედაპირზე ქმნიდა მტკნარი წყლის ზოლს, ჩქარი დინების მქონეს, იმდენად ჩქარის, რომ ნავებს მისი გადალახვა უჭირდათ. ამ ნიშნის მიხედვით ჩვენ თითქოსდა ადვილად შეგვიძლია განვსაზღვროთ თუ რომელი მდინარე იყო ფაზისი – ის ჭოროხია თუ რიონი.

მარტივი დაკვირვებაც კი აჩვენებს, რომ ზღვის შესართავთან რიონი მდორე, შლამითა და ლექით დამძიმებული მდინარეა, რომელსაც თავისი წყალი გაჭირვებით შეაქვს ზღვაში, ამის მიზეზი ისიცაა, რომ ზღვაცა და რიონის დაბლობიც ერთ 0-ოვან დონეზე მდებარეობენ, ჭოროხი კი ზღვისპირა მთებიდან ჩამოედინება და აჩქარებით შეაქვს თავისი წყლები ზღვაში.

ჭოროხის აღწერა ფაზისის აღწერას ეთანადება, რიონისა კი არა, რადგანაც მდორედ ერთვის ზღვას.

კიდევ ერთი თვისება მდ. ფაზისისა იყო მისი მაღალი ხმა ზღვის სიახლოვესაც კი.

ჭოროხსა და რიონს ერთმანეთისაგან ზღვისპირა დაბლობზე განარჩევს ხმიანობა, კერძოდ ჭოროხი სიჩქარის გამო ხმაურობს, ხოლო რიონი უხმოდ, მდორედ შეედინება ზღვაში.

ხმაურიანი იყო მდ. ფაზისი ასევე ამიანეს მარცელინუსის ცნობით "**ფასისი ხმაურიანი დინებით ესაზღვრება კოლხებს**" (ანტიკური კავკასია, 2010, გვ. 576)

რიონი ზღვის შესართავთან ასეთი დიდი სიჩქარისა არ არის, პირიქით, ის ძველად ხელოვნური ჯებირების გაკეთებამდე ჯერ შეედინე-

ბოდა ზღვისპირა ჭაობებში და ქმნიდა დასავლეთ საქართველოს დაბლობში უამრავ მეანდრებსა და ნარიონალებს, ე.ი. რიონს უჭირდა თავისი წყლის შეტანა ზღვაში, ამიტომაც ხშირად იცვლიდა კალაპოტს, გუბდებოდა, ანდა მეანდრების სახით იკლაკნებოდა. ერთი სიტყვით, რიონი XX ს-მდე იყო ჭაობის მდინარე, რომელიც ძალზე მდორედ და მძიმედ შეედინებოდა ზღვაში, მაშინ როცა ამ თვისებით მისგან მთლიანად განსხვავებულია ჭოროხი. მისი საგანგებო მკვლევარი ტომაშევსკი XIX ს-ში წერდა მდ. ჭოროხის შესახებ - **"სახელი "ჭოროხი" ადგილობრივ ენებზე ნიშნავს "მოუდრეკელს", რადგან ეს მდინარე ზღვას ერთვის დიდი სიძლიერით და სისწრაფით"** (ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გაშემო, 1961, გვ. 67).

თითქმის სწორედ ამავე სიტყვებით აღწერს არიანე მდ. ფაზისს.

არიანე წერდა - "**ჩემთვის ცნობილი მდინარეების წყლებს შორის ფაზისის წყალი უმსუბუქესია და ფერიც მეტად განსხვავებული აქვს. მის სიმსუბუქეს შეიტყობს კაცი წონის გასინჯვით და კიდევ იმით, რომ როდესაც იგი ზღვას ერთვის ზღვის წყალს ზედ მოექცევა, არ შეერევა – ზღვის წყლის ზემოთ მიმდინარეობს, როგორც ზეთი, და როდესაც ამოხაპავენ მის წყალს – მტკნარია. თუ ვინმე სიღრმეში ჩაუშვებს ჭურჭელს – მარილიანი... ჩვეულებაა ასეთი – ფაზისში შემსვლელებმა არ უნდა შეიტანონ იქ სხვა წყალი, და შევლენ თუ არა მის კალაპოტში, ბრძანება იცემა, რომ ხომალდზე არსებული ძველი წყალი სულ გადაიღვაროს. ამბობენ, ვინც ამას არ შეასრულებს – ბედნიერი მგზავრობა არ ექნება. ფაზისის წყალი არ შმორდება და ათ წელზე მეტ ხანს გაუფუჭებელი რჩება, უფრო მეტადაც ტკბება"** (იქვე, გვ. 39).

შევადაროთ, ავიღოთ მდ. რიონი ზღვის შესართავთან, ან თუნდაც მის დაბლიბში, ვთქვათ სამტრედიიდან ფოთამდე, შეიძლება თუ არა მისი წყლის სასმელად გამოყენება? თუ ვთქვათ რიონის წყალს აქ ჭიქით ავიღებთ, სულ მალე ვნახავთ, რომ ჭიქაში შლამის საკმაო ნალექი დარჩება.

რიონი, მის დაბლობზე, სასმელად არ გამოიყენება. ეს შეუძლებელია. მას სასმელად ვერ გამოიყენებდნენ მეზღვაურები. ამ ნიშნით რიონი არაა ფაზისი.

არიანე აქცევს ყურადღებას ასევე ფაზისის ფერს – "მისი ფერი მეტად განსხვავებულია" – ის იყო მოცისფრო–ტყვიისფერი, როგორც ამჟამად ჭოროხის წყალი.

რიონთან შედარებით ჭოროხის წყალი **მსუბუქია, ნაკლები ლექიანობის ანუ სილიან–ქვიშიანობის** გამო (ე.ი. ჭოროხი ისეთივე მსუბუქია, როგორც ფაზისის წყალს აღწერს არიანე), ასევე **ჭოროხი თავის შესართავთან ძალზე ჩქარია, როგორც ფაზისი**. ამ თვისებებით მეტად განსხვავებული რიონისაგან.

ერთი სიტყვით მდ. ფაზისი ჭოროხია და არა რიონი იმ ხუთი თვისებით, რომლითაც ძველი ავტორები ფაზისს აღწერდნენ, ესენია ფაზისის სათავე, მისი განსაკუთრებული ფერი, მისი სასმელად გამოყენება შესართავთან, მისი მსუბუქი წონა და მისი დიდი სიჩქარე ასევე შესართავთან.

A. ფაზისის სათავე

მდ. ჭოროხი გამოედინება სპერ–ჭანეთის რეგიონიდან, რომელიც სტრაბონის ეპოქაში არმენიის მიერ იყო ხელდებული. ანუ ის იმჟამად, ასე ვთქვათ, პოლიტიკური არმენიიდან გამოედინებოდა ისევე, როგორც ფაზისი.

B. ფაზისის ფერი

მდ. ფაზისი – ჭოროხია განსაკუთრებული ფერის გამო. ეს ფერია მოცისფრო ტყვიისფერი, ასეთი ფერისაა ჭოროხი, ფასისი ასეთივე ფერის მქონე მდინარედ აღიწერება ძველი ავტორების მიერ.

C. ფაზისის სასმელად გამოყენება

ჭოროხის გამოყენება საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება სასმელად ამჟამადაც კი, მაგრამ სასმელად რიონის გამოყენება მის

დაბლობში, შეუძლებელია – რადგანაც დაჭაობებულ დაბლობზე დენის გამო ბაქტერიებითაა გაჯერებული და სიცოცხლისათვის საშიშია.

D. ფაზისის წონა

რიონის წყალი თავის შესართავთან სილისა და მიწის დიდ რაოდენობას შეიცავს, ამიტომაც რიონის წყალი მძიმეა დიდი სილიანობის გამო, ჭოროხის წყალი კი მასთან შედარებით გაცილებით მსუბუქია, ნაკლები ლამიანობისა და სილიანობის გამო, ამ თვისებით ჭოროხი ფაზისის აღწერას ემსგავსება. ფაზისის წყლის სიმსუბუქეს აღწერენ ძველი ავტორებიც.

E. ფაზისის სიჩქარე

ისეთი სიჩქარით, როგორც ძველი ავტორები მდ. ფაზისის ზღვაში შედენას აღწერენ, ამჟამადაც კი ზღვაში შეედინება ჭოროხი და არა რიონი.

ყოველივე ამას ასე აღწერს არიანე ფაზისთან დაკავშირებით, ამიტომაც მის მიერ ნახსენები ფაზისი არის მდ. ჭოროხი და არა რიონი. ასევე უნდა აისახოს მის რუკაზეც.

მიუხედავად ასეთი თვისებისა მაინც არიანეს მთარგმნელი ნ. კეჭაყმაძე დაბეჯითებით წერს - "მდ. ფაზისი – მდ. რიონია, ძველ მწერალთა მიერ მოხსენიებული მდ. ფაზისი – მდ. რიონია. აქ მკვლევართა შორის აზრთა, სხვადასხვაობა არ არსებობს მდ. რიონის მარცხენა სანაპიროზე მდებარეობდა ქ. ფაზისი (დღევანდელი ფოთი)" (იქვე, გვ. 68).

საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული აზრი, რომ ფაზისი რიონია, ფაქტიურად ემყარება ძველ ცნობებს, იმის შესახებ, რომ ფაზისის შესართავთან მდებარეობდა ქ. ფაზისი, შემოსაზღვრული ზღვით, მდინარით და ტბით, რადგანაც ასეთივე განლაგებისაა ფოთი, ამიტომაც სწორედ ის მიიჩნევა ძველ ფაზისად, მაგრამ სწორედ ასე-

თივე **ტბა-ტბორები ჭოროხის შესართავის დასავლეთ სანაპიროზეცაა ზღვის პირას გონიოსთან ახლოს, ამ ტბა-ტბორებსა და ჭოროხს შუა ზღვის სანაპიროზე თავისუფლად მოთავსდებოდა ანტიკური პატარა ზომის ქალაქი. ამიტომაც ვფიქრობ ფაზისისა და რიონის გასაიგივებლად აღნიშნული ცნობა საკმარისი არაა.**

ჩვენი კვლევით ფაზისი – ჭოროხია, ხოლო ქ. ფაზისი მდებარეობდა გონიოსთან ახლოს მდინარისა და ზღვის პირას.

მდ. ფაზისი ითვლებოდა ბიზანტიის იმპერიის სასაზღვრო მდინარედ ისტორიკოს ზოსიმეს სიტყვით.

ზოსიმე წერს - კონსტანტინე დიდმა "**კაპადოკია, აარმენია და მთელი სანაპირო პამფილიიდან ტრაპეზუნტამდე და სიმაგრეებამდე, ფაზისზე... ეპარქოზს გადასცა**" (ანტიკური კავკასია, 2010, გვ.427), ანუ ჯერ იყო პიტია-სებასტოპოლისის სამაგრეები, შემდეგ კი მდ. ფაზისთან, აქამდე აღწევდა იმპერიის საზღვარი IV ს.-ში.

3.
„ზღვის სანაპიროს ტრაპეზუნტიდან"
(არიანეს ტექსტი)

არიანე ასე აღწერს ზღვის სანაპიროს ტრაპეზუნტიდან ფაზისამდე –

"მივედით ტრაპეზუნტში... ტრაპეზუნტიდან რომ წამოვედით, პირველ დღეს მოვედით ნავსადგურ ჰისოსში (issu). იქ დავათვალიერეთ ქვეითთა ჯარი ...მათი დამხმარე 20 ცხენოსანი... აქედან გავცურეთ... მივედით **ათენში [ფაზარი] ... ჩვენ გავიარეთ 500 სტადიონზე მეტი და მოვედით აფსაროსში**, სადაც დგას 5 კოჰორტი (ლეგიონის 0,1 ნაწილი).

აქ ხელფასი დავურიგე ჯარისკაცებს და დავათვალიერე იარაღი,

კედელი, თხრილი, ავადმყოფები და ისიც, თუ რა მდგომარეობაში იყო პურის მარაგის დამზადება. ჩემი აზრი ყველაფრის შესახებ მოგწერე ლათინურ წერილში...

ტრაპეზუნტიდან ნაპირის გასწვრივ ცურვისას ჩვენ გავიარეთ შემდეგი მდინარეები: ჰისოსი, რომლისგანაა სახელწოდება ჰისოს ნავსადგურისა, რომელიც ტრაპეზუნტისგან დაშორებულია 180 სტადიონით; **ოფისი, რომელიც დაშორებულია ჰისოს ნავსადგურს 90 სტადიონით და გამოჰყოფს კოლხების ქვეყანას თიანიკისაგან.**

შემდეგ მოსდევს **ფსიქსოსად** წოდებული მდინარე, რომელიც დაახლოებით 30 სტადიონითაა დაშორებული ოფისს, შემდეგ 30 სტადიონით მდინარე ფსიქსოსს – მდ. **კალოსი** [კალოპოტამისი]. მდინარე ფსიქსოსის მეზობლად არის მდინარე რიძიოსი **(1).**

მდინარე **რიძიოსი** 120 სტადიონითაა დაშორებული მდინარე კალოსიდან. ამისგან 30 სტადიონის მოშორებითაა მდინარე **ასკუროსი** და **ადიენი** ასკუროსიდან – 60 სტადიონით. აქედან ათენამდე 180 სტადიონია**(2).**

ათენიდან მხოლოდ 7 სტადიონის მოშორებით მდინარე **ძაგატისი** მიედინება. ათენიდან წამოსულებმა გავიარეთ მდინარე **პრიტანიდი (3).**

მდინარე პრიტანიდი, რომელთანაც აშენებულია **ანქიალეს სასახლე დაშორებულია ათენიდან 40 სტადიონით.**

პრიტანიდს ემეზობლება მდინარე **პიქსიტე (4).**

აფსაროსიდან გავიარეთ მდინარე **აკამფსისი** ღამით**(5).**

აკამფსისიდან მდინარე **ბათისამდე** 75 სტადიონია**(6).**

მდინარე **აკინასე** ბათისიდან 90 სტადიონითაა დაშორებული.

აკინასიდან **ისისი** 90 სტადიონით.

აკამფსისი და ისისი სანაოსნო მდინარეებია... შემდეგ გავიარეთ მდ. **მოგროს**ი. მოგროსსა და ისისს შორის 90 სტადიონია. ეს მდინარეც სანაოსნოა. აქედან შევედით **ფაზისში(7).**

რომელიც მოგროსიდან დაშორებულია 90 სტადიონით... **ციხე-**

სიმაგრე, რომელშიც თავსდება ოთხასი რჩეული მეომარი, მე მეჩვენა მეტად მიუდგომლად ბუნების მიხედვით, უშიშროების თვალ-საზრისით მეტად მოხერხებულ ადგილზე მოთავსებულად აქ მომს-ვლელთათვის. ორმაგი თხრილი ერტყმის კედელს, ორივე ფართოა... კედელი და კოშკები გამომწვარი აგურისგანაა გაკეთებული. მისი საძირკველი მყარია, ზედ სამხედრო მანქანებია დადგმული ციხის გარშემო ადგილები დასახლებულია სამსახურიდან გადამდგარი სამხედრო პირებით და ვაჭრებით(8).

გადავწყვიტე, ციხის კედლის ორმაგი თხრილიდან მდინარემდე გამეყვანა სხვა თხრილი, რომელიც გარს შემოუვლიდა ნავსადგურს და ციხის კედლის გარეთ მდგომ სახლებს**(9).**

ფაზისიდან ჩვენ გავიარეთ სანაოსნო მდინარე **ქარიენტი (10).**

მათ შორის მანძილი 90 სტადიონია. ქარიენტიდან გავიარეთ 90 სტადიონი და შევცურეთ მდინარე **ქობოსში**. აქ ღუზაზე დავდექით**(11).**

თუ რატომ შევცურეთ აქ და რა მოვიმოქმედეთ, შენთვის ცხადი გახდება ლათინური წერილიდან.

ქობოსის შემდეგ გავიარეთ სანაოსნო მდინარე **სინგამე (12),** რომელიც ქობოსს დაშორებულია მხოლოდ 210 სტადიონით.

მდინარე სინგამის შემდეგ არის **ტარსუსი (13).** მათ შორის მან-ძილია 120 სტადიონი.

მდ. **ჰიპოსი** დაშორებულია ტარსუსას 150 სტადიონით**(14).**

ჰიპოსიდან **ასტელეფს** 30 სტადიონი აშორებს**(15).**

ასტელეფი რომ გავიარეთ **სებასტოპოლისში** შევედით**(16).**

შუადღემდე ქობოსიდან გამოსულები. ასტელეფიდან გავიარეთ 120 სტადიონი. იმავე დღეს მოხერხდა ჯარისკაცთათვის ხელფასის მიცე-მა, ცხენების და იარაღის დათვალიერება, მხედრების გავარჯიშება ცხენებზე შეხტომაში, ავადმყოფების მონახულება, პურის მარაგის შემოწმება, ციხე-სიმაგრის კედლისა და თხრილის შემოვლა. მდ. ქობოსიდან სებასტოპოლისამდე სულ 630 სტადიონია**(17).**

ხოლო ტრაპეზუნტიდან სებასტოპოლისამდე 2260 სტადიონი**(18).** სებასტოპოლისი ძველად **დიოსკურიად** იწოდებოდა, მილეტის ახალშენია**(19).** ... დიოსკურიადადან პირველი სადგურია **პიტიუნტში**, 350 სტადიონის მანძილზე აქედან **ნიტიფემდე** 150 სტადიონია. აქ ძველად ცხოვრობდა სკვითთა ტომი, რომელსაც იხსენიებს ისტორიკოსი ჰეროდოტე, მათ ის გირჩისმჭამელებს უწოდებს (ფთიროფაგებს) **(20).**

ეს აზრი დღემდეა შემონახული მათ შესახებ, ხოლო ნიტიკიდან მდინარე **აბასკოსამდე** 90 სტადიონია. **ბორგისი** აბასკოსს დაშორებულია 120 სტადიონით. **ნესისი** ბორგისს – 60 სტადიონით**(21).**

აქ არის კონცხი **ჰერაკლეა.** ნესისიდან **მასაიკიტემდე** 90 სტადიონია. აქედან მდინარე **აქენტამდე** – 60. ეს მდინარე ჰყოფს **ძილქებსა და სანიგებს**. ძილქების მეფე სტაქემფაკია. აამასაც შენგანა აქვს ტახტი მიღებული. აქეუნტიდან**(22) ჰერაკლეს კონცხამდე** 150 სტადიონია. აქედან 180 სტადიონია ბორცვამდე რომელიც იცავს (მოგზაურს) თრასკიული ქარისაგან და ბორეასაგან. აქედან **ძველ ლაზიკედ** წოდებულ ადგილამდე 120 სტადიონია. აქედან ძველ **აქაიამდე** – 150. აქედან ნავსადგურ **პაგრამდე** – 350. პაგრიდან **ჰიერონის** ნავსადგურამდე – 140, აქედან **სინდიფემდე** – 300“ (ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, 1961, გვ. 29-53).

შენიშვნები:

(1) არიანეს სიტყვით აფსაროსი 500 სტადიონით იყო დაშორებული რომელიღაც პუნქტს, ალბათ რიზეს (რიძიოსს), ანუ ალბათ, აფსაროსი თანამედროვე რიზედან დაახლ. 86 კმ-ით იყო დაშორებული.

ნავსადგური **რიძიოსი ათენსა და პიტიუნტს შორის** (სტრაბონი, VII,5,7) მდებარეობდა.

რიზე – ნ. კეჭაყმაძის მიერ მოძიებული სხვადასხვა წყაროს ცნობით – იყო ქ. ბექირია, ბექირთა ქვეყანაში, რიზე ასევე ითვლებოდა ლაზიკის ქალაქად ტრაპეზუნტიდან 2 დღის სავალზე (პროკოფი, შენობათა შესახებ). ის იუსტინიანემ განაახლა.

ქალაქ რიზეს საეპისკოპოსო კათედრა შედიოდა პოლემონის პონ-ტოს ეპარქიაში. Notitia, IV. რიზეს სამიტროპოლიტო Not. X. რიზეს საარქიეპისკოპოსო (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 192)].

(2) ვფიქრობ, ათენა ანუ **ათინა (ათენი) ახლოს მდებარეობდა პიტიუნტთან, მათ ერთად ახსენებს სტრაბონი (VII,5,7), თავის მხრივ პიტიუნტი ანუ პიტიუნტ I ახლოს მდებარეობდა მდ. ფაზისთან** რაც ჩანს ზოსიმეს ცნობიდან, რომ ჯერ მდებარეობდნენ „ფაზისის სიმაგრეები" ე.ი. პიტიუნტი და სებასტოპოლისი და შემდეგ კი იყო ბიზანტიის იმპერიის საზღვარი, რომელიც მდ. ფაზისზე იყო დადე-ბული. ამასვე ადასტურებს ზოსიმე სხვაგანაც, კერძოდ სკვითებმა, როცა მათ პიტიუნტის სიმაგრე ვერ აიღეს იქვე, იმავე რეგიონში მდ. ფაზისზე ჩაუშვეს ღუზა და შემდეგ გაცურეს ტრაპეზუნტისაკენ (ანტიკური კავკასია, 2010, გვ. 425-426).

(3) პრიტანიდი. ამ მდინარესთან იყო მაკრონთა და ჰენიოხთა მე-ფის ანქიალეს რეზიდენცია... დაახლოებით ახლანდელი ვიწეს მახ-ლობლად. **მაკრონებისა და ჰენიოხების მიწა-წყალი მდ. ოფისა და არქაბესწყლის შორის ყოფილა მოქცეული** (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, 1950, გვ. 217].

(4) პლინიუსის მიხედვით პიქსიტე აფსაროსის დასავლეთითაა. **აფსაროსი არქაბესთან იყო. არქაბე – იგივე არხავეა, ბიძერების ქვეყანაში. აფსაროსი – ბიძერების ქვეყანაში იყო. არქაბეს ახლან-დელი სახელია – არხავ-სუ**, მათ შორის მანძილი 90 სტადიონია, ასევე პიქსიტიდან არქაბისამდე 90 სტადიონია, არქაბისიდან აფსა-როსამდე – 60 სტადიონი **[არქაბედან აფსაროსამდე დაახლოებით 10 კმ მანძილი ყოფილა].**

(5) აკამფსისი ასევე ერქვა ჭოროხს სათავეებში ანუ სპერის მთებ-ში, ამიტომაც აქ, არიანესთან, ნახსენები მდინარე "აკამფსისი" ჭოროხის მოსახელე სხვა პატარა მდინარე ყოფილა ზღვისპირზე. იგი აფსა-როსს დაშორებულია 15 სტადიონით [მაშასადამე, აფსაროსი მდ. აკა-

მფსისს, (არა ჭოროხს, არამედ სხვა მდინარეს) 2-3კმ-ით ყოფილა დაშორებული].

(6) მართალია მდ. ბათისის სახელი მოგვაგონებს ბათუმს, მაგრამ ის ყოფილა არა ჭოროხთან, არამედ მისგან დაშორებით დასავლეთის მხარეს.

(7) ანუ ჭოროხში.

(8) არა მგონია ვაჭრებისათვის მოხერხებული ყოფილიყო ფოთის გარშემო ჭაობებში ცხოვრება, ამიტომაც ქ. ფაზისის ქვეშ გონიო უნდა იგულისხმებოდეს, რომლის კლიმატი და ბუნება გაცილებით უკეთესია საცხოვრებლად.

(9) აქედან ჩანს, რომ ფაზისის ციხის კედლის გარშემო განლაგებული იყო დასახლებული ტერიტორია, იდგა სახლები და ხალხი ცხოვრობდა, როგორც ძველთაგანვე გონიოში. ფოთში ეს უფრო ძნელი უნდა ყოფილიყო – დიდი დაჭაობების გამო.

(10) ეს შეიძლება იყოს მდ. ყოროლისწყალი. ამ მდინარესთან მოთავსებულ ნავსადგურს ნ. კეჭაყმაძის გამოკვლევით ტაბულა პეუტენგერიანა აღნიშნავს სახელით **პორტუს ალტუს** – ღრმა ნავსადგური. იტალიურ რუკებზე ჰქვია "ვატი", გონიოს ჩრდილოეთით.

(11) მდ. **ქობ**ოსი უნდა იყოს **ქობუ**ლეთის მხარის რომელიმე მდინარე, შეიძლება მდ. კინტრიში.

(12) შეიძლება სინგამე იყო კინტრიში ანდა ნატანებისწყალი,

(13) ნატანებს მოსდევს მდ. სუფსა, შეიძლება ეს იყო ტარსუსა,

(14) შეიძლება ეს იყოს კაპარჭინა ანდა პალიასტომის ტბის რომელიმე მდინარე.

(15) ასტელეფი შეიძლება იყოს რიონი,

(16) აქ, სებასტოპოლისი უნდა იყოს ყულევი ან ანაკლია,

(17) [დაახლ. 114 კმ],

(18) [დაახლ. 403 კმ],

(19) ამის შემდეგ კვლავ უბრუნდება ტრაპეზუნტის ახლოს

მდებარე I დიოსკურიადას (სურმენესთან).

(20) **ფთიროფაგებს ახსენებს სტრაბონიც. (სტრაბო, XI, 2, 19), მაგრამ ის მათ მოიხსენიებს სამხრეთში ტრაპეზუნტსა და ჭოროხს შუა მთიანეთში, ამიტომაც ვფიქრობთ, რომ არიანეს ეს აღწერილობა შეესაბამება არა აფხაზეთის სანაპიროს, არამედ ტრაპეზუნტ-ჭოროხისას.**

(21) ნესოსი ერქვა აგრეთვე პუნქტის ფასისისა და მდ. დოკონისის ანუ ჭოროხისა და აჭარისწყლის შესართავთან.

(22) შდრ. სტრაბონის აქეველთა სანაპირო.

4.
ჯუნქტები და მდინარეები

მაშასადამე არიანე ჩამოთვლის შემდეგ პუნქტებს (საქართველოს შავიზღვისპირეთში) –

1. ტრაპეზუნტი;
2. ჰისოსი; (ისუ)
3. ათენი;
4. აფსაროსი;

(საფიქრებელია, რომ არიანემ სინამდვილეში იმოგზაურა მხოლოდ აფსაროსამდე) შემდეგ კვლავ უბრუნდება გავლილ სანაპიროს და უფრო გამოწვლილვით აღწერს (ყველა ეს შემდგომი აღწერა უნდა იყოს სხვა ავტორების ჩანამატი, რადგანაც აღწერა კვლავ თავიდან იწყება) –

1. ტრაპეზუნტი;
2. ჰისოსი (დაშორებულია ტრაპეზუნტს 180 სტადიონით (32კმ);
3. ოფისი (დაშორებულია ჰისოსს 90 სტადიონით (17 კმ);

4. მდ. ფსიქსოსი (30 სტადიონი) (5,7 კმ);

5. მდ. კალასი (30) (5,7კმ);

6. მდ. რიძიოსი დაშორებულია 120 სტადიონით (22,7 კმ);

7. მდ. ასკუროსი 30 სტადიონი – 5,7 კმ;

8. მდ. ადიენი (60) (11,3 კმ);

9. ათენი (180 (სტადიონი [პიტიუნტი ?] (32 კმ);

10. მდ. ძაგატისი (7 სტადიონი) (1,3კმ);

11. მდ. პრიტანიდი (ათენიდან 40 სტადიონი მაკრონების მახელ-ნებისა და ჰენიოხების ქვეყანაში, 7,6 კმ);

12. მდ. პიქსიტე (90) (17 კმ) ძიდრიტების (ბიძერების) ქვეყანაში;

13. მდ. არქაბისი (90, ქ. არქაბე ანუ არხავე ბიძერების ქვეყანაში) (17 კმ);

14. მდ. აფსაროსი (60 სტადიონი, 11,3 კმ) 186,3;

15. მდ. აკამფსისი (15 სტადიონი, 2,8 კმ);

16. მდ. ბათისი (75 ,14,2 კმ);

17. მდ. აკინასე (90, 17 კმ);

18. მდ. ისისი (90, 17 კმ);

19. მდ. მოგროსი (90, სტადიონი, ანუ 17 კმ);

20. მდ. ფაზისი (მდ. მოგროსიდან დაშორებული 90 სტადიონით, 17 კმ-ით, ჭოროხი);

21. მდ. ქარიენტი (მდ. ყოროლისწყალი, 90 სტ,= 17 კმ);

22. მდ. ქობოსი (90, ქობულეთისწყალი ანუ კინტრიში (17 კმ);

23. მდ. სინგამე (ნატანებისწყალი, 210) (40 კმ);

24. მდ. ტარსუსი (სუფსა ? 120 22,7 კმ);

25. მდ. ჰიპოსი (კაპარჭანა? 150) (28, 4 კმ);

26. მდ. ასტელეფი (მდ. რიონი? 30) (5,7კმ);

26. აქედან ჩამონათვალი კვლავ თავიდან იწყება. ეს სებასტო-პოლისი ჩანს სუსმენე-დიოსკურიადა I -ია ან სხვა ათვლით ფოთი-ყულევია, სებასტოპოლის III-ია;

27. ქ. სებასტოპოლისი ანუ დიოსკურიადა (120 სტადიონი, 22,7 კმ ფოთი, ყულევი ან ანაკლია) (მდ. ქობოსიდან სებასტოპოლისამ-დე 630 სტადიონია – 119 კმ), ხოლო ტრაპეზუნტიდან სებასტო-პოლისამდე 2260 სტადიონი (დაახლ. 427 კმ);

28. პიტიუნტი (350 სტადიონი, დაახლ 66 კმ, სოხუმი?);

29. ნიტიკე (150, ბიჭვინთა? ნიტიკე გირჩისმჭამელთაა ქვეყანაში) (28 კმ);

30. მდ. აბასკოსი (90 სტადიონი – 17 კმ);

31. ბორგისი (120 სტადიონი - 22,7 კმ);

32. ნესისი (60 სტადიონი – 11,3 კმ);

32. კონცხი ჰერაკლეა;

32ᵇ მასაიკიტე (90 სტადიონი – 17 კმ);

33. მდ. აქეუნტი (60 ძილქების და სანიგების ქვეყნის საზღვარი);

34. ძველი ლაზიკე (120 სტადიონი – 22, 7 კმ). [საერთოდ ლაზიკე მდებარეობდა სებასტოპოლისისა და პიტიუნტის იქით, ანუ ჯერ იყო პიტიუნტი, შემდეგ კი ლაზიკა];

35. აქაია (150 სტადიონი - 28,4 კმ);

36. პაგრა (ნავსადგური, 350 სტადიონი - 66,2 კმ);

37. ჰირონი (ნავსადგური, 140 სტადიონი – 27,5 კმ);

38. სინდიკე – 300 სტადიონი – 56, 7 კმ);

სინდიკესთან ცხოვრობდნენ კერკეტები, რომელთაც ასევე სტრა-ბონიც ახსენებს. კერკეტები იგივე გერგეტები ანუ გეორგეტები არიან. გეორგების ტომს ჩრდილო კავკასიაში სხვებიც ახსენებენ.

5.
ტომები შავიზღვისპირეთში

ტრაპეზუნტს ესაზღვრებოდნენ კოლხები, შემდეგ დრილები, არიანეს თვალსაზრისით დრილები იგივე სანები იყვნენ, შემდეგ მაკრონები და ჰენიოხები, და მათ მეფეს ანქიალე ერქვა და მისი სასახლე იდგა მდ. პრიტანიდთან.

არიანე ასევე იძლევა სხვა მინიშნებას, რომ მდ. ოფისი ერთმანეთისაგან ჰყოფდა კოლხების ქვეყანას თიანიკესაგან.

მაშასადამე **მდ. ოფისიდან პრიტანიდამდე ცხოვრობდნენ კოლხები, დრილ-სანები, მაკრონები (მაქელონები) და ჰენიოხები**.

ამ უკანასკნელთ (მაკრონებსა და ჰენიოხებს) ერთი მეფე ჰყავდათ.

ჰენიოხების შემდეგ **(მდ. პრიტანიდიდან)** ცხოვრობდნენ ძიდრიტები — იბერიის მეფის ფარსმანის ქვეშევრდომები, ანუ იბერიის სახელმწიფო საზღვარი **მდ. პრიტანიდთან** გადიოდა შავი ზღვისპირზე.

ძიდრიტებს ნ. კეჭაყმაძის მითითებით ახსენებს სტრაბონი (XII 2,1) და პტოლემეოსი (5, 10, 6).

5.1.
ბიძერები ანუ ძიდრიტები

ნ. კეჭაყმაძე წერს - „**მდ. აფსაროსიდან მდ. არქაბესამდე წინათ ბიძერები ცხოვრობდნენ, ახლა ძიდრიტები**“ (იქვე, გვ. 76). მისგან განსხვავებით ივ. ჯავახიშვილის კვლევით, ძიდრიტების საცხოვრებელი დასავლეთი საზღვარი არქაბეს ხეობა ყოფილა,

ხოლო აღმოსავლეთ საზღვარი აფსაროსის ხეობა, რადგან აქედან ლაზები ცხოვრობდნენ" (იქვე, გვ. 76).

ჩვენი კვლევით ძიდრიტების საცხოვრისი მდ. პრიტანიდიდან იწყებოდა. იქვე იყო პიქსიტე და აფსაროსი.

მაშასადამე, **იბერიის (ძიდრიტების) საზღვარი შავ ზღვაზე ყოფილა დასავლეთით – მდ. პრიტანიდი (ჰენიოხებთან და მაკრონებთან) და აღმოსავლეთით – მდ. აფსაროსი (ლაზებთან).** დანარჩენი ტერიტორია, ჩანს რომის იმპერიას წაურთმევია იბერიისათვის, თუმცა, როგორც ცნობილია რომში ფარსმან II-ის ვიზიტის შემდეგ იბერიას საზღვრები გაუფართოვეს, ამიტომაც ალბათ ლაზები და მათ ჩრდილოეთით მცხოვრები ტომები კვლავ იბერიას დაუქვემდებარეს. ამის თქმის უფლებას იძლევა როგორც „მოქცევაი ქართლისაი", ისე „ქართლის ცხოვრება". ორივე ამ წყაროს ცნობით ფარნავაზ მეფის დროს ქართლის სამეფოს საზღვარი გადიოდა მდ. ეგრისწყალზე (ახლანდელ აფხაზეთში), ქართლის ცხოვრების მიხედვით დასავლეთ საქართველო ქართლის სამეფოს შემადგენლობაში უწყვეტად იყო ვიდრე VI საუკუნემდე.

5.2.
იბერია, ჰენიოხები და ლაზები აფსაროსთან

აფსაროსს – აბსაროსის ფორმით იხსენებს პლინიუსი (VI, 4) ის სებასტოპოლის II-ეა.

„140.000 ნაბიჯის მანძილზე ტრაპეზუნტიდან მდინარე აბსაროსია და იმავე სახელის მქონე ციხე შესართავთან. ამ ადგილებში მთების გადაღმა იბერიაა. ხოლო ნაპირის გასწვრივ მოსახლეობენ

ჰენიოხები, ამპრევტები, ლაზები. მდინარეებია – აკამფსისი, ისისი, მოგროსი, ბათისი, კოლხთა ტომები (აქ), ქალაქი მატიუმი, მდინარე ჰერაკლიუმი იმავე სახელწოდების კონცხითურთ და უსახელოვანესი პონტოს მდინარეთაგან – ბათისი" (ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა, 1961, გვ. 76).

აფსაროსი ჭოროხის მარცხენა სანაპიროს მიმართულებით მდებარეობდა, ახლოს სებასტოპოლის II- სთან (რაც შეეხება სებასტოპოლის I-ს, ის იყო დიოსკურიადა-სურმენე, ხოლო სებასტოპოლის III – ფოთი-ცხუმის რეგიონში მდებარეობდა).

ე.ი. ჰენიოხების (მდ. პრიტანიდსა და ოფს შუა), ამპრევტების (ესენი ჩანს, ბიძერების ერთ-ერთი ტომი იყო) და ლაზების სანაპირო მთების იქით უკვე ვრცლად გადაშლილი იბერია იყო. სანაპირო მთების წინ იგულისხმება ტერიტორია დაახლოებით ხუფათიდან სარფამდე. ეს ადგილები წარმოადგენს ზღვისპირა ვიწრო ზოლს, რომელსაც ემიჯნება მაღალი მთიანეთი, ამ მთიანეთის ანუ სანაპირო მთების იქით , როგორც ითქვა, უკვე იბერია ყოფილა, მაგრამ ზოგჯერ მთელი ეს სანაპირო იბერიის ხელთ ექცეოდა, როგორც ამას მოგვითხრობს არიანე ძიდრიტების ტომის აღწერისას.

5.3.
კოლხები მდინარე ოფისამდე, ჰენიოხები და მაკრონები – მდინარე პრიტანიდამდე (ვიწამდე), ბიძერები (ძიდრატები) აფსაროსამდე

მაშასადამე, არიანეს დროს კოლხების საცხოვრისი ტრაპეზუნტს დაშორებული ყოფილა 180+90 სტადიონით ანუ 49-50 კმ-ით.

მდ. პრიტანიდი ტრაპეზუნტიდან დაშორებულია 727 სტადიონით ანუ 133,4 კმ-ით [180 სტ (32 კმ) + 90 სტ (17 კმ) + 30 სტ (5,7 კმ) + 30 სტ (5,7 კმ) + 120 სტ (22,7 კმ) + 30 სტ (5,7 კმ)+ 60სტ (11,3 კმ) + 180 სტ (32 კმ) +7 სტ (1,3 კმ) =727სტ (133,4 კმ)].

პრიტანიდი ყოფილა საზღვარი ძიდრიტებისა (ე.ი ტრაპეზუნ-ტიდან 50 კილომეტრის შემდეგ სანაპირო ზოლი 83,4 კმ-ის სიგრძ-ისა დასახლებული ყოფილა კოლხებით, დრილ-სანებით, მაკრონები-თა და ჰენიოხებით მათ შემდეგ მიედინებოდა მდ. პრიტანიდი, საიდ-ანაც ცხოვრობდნენ ძიდრიტები).

მდ. პრიტანიდი ტრაპეზუნტიდან დაშორებულია 133, 4 კმ-ით. ამ მდინარე **პრიტანიდსა და მდ. აფსაროსს შუა ცხოვრობდნენ ძიდრიტები**.

ძიდრიტების საცხოვრისი, როგორც ითქვა აფსაროსამდე იყო (ანუ 90+90+60 სტადიონი, ესაა 45,3 კმ. ეს მონაკვეთი, როგორც ითქვა ჯერ კიდევ იბერიის სახელმწიფოში შედიოდა. მდ. პრიტანიდი აღ-მოსავლეთის მიმართულებით "ათენიდან" – ათინადან დაშორებული იყო 40 სტადიონით, ანუ 7,6 კმ-ით.

სტრაბონის ცნობით, როგორც ითქვა, ნავსადგური რიძისი ათენ-სა და პიტიუნტს შორის მდებარეობდა (სტრაბო, VII, 5,7), ანუ პირვე-ლი პიტიუნტი – ანუ პიტიუნტ I ამ არეალში, ათენსა და რიზესთან ახლოს მდებარეობდა. პიტიუნტ II კი ჩრდილოეთით.

ძიდრიტების ტომი, როგორც ითქვა პრიტანიდიდან აფსაროსამ-დე ანუ ერთერთ სებასტოპოლამდე ცხოვრობდა. **პტოლემეს ცნობით სებასტოპოლი იყო პუნქტ აფსაროსის ერთ-ერთი სახელი.**

მდ. აფსაროსის აღმოსავლეთით უკვე ლაზები ცხოვრობდნენ.

ერთი გამოთვლით, აფსაროსი მდ. ფაზისს (მდ. ჭოროხს) დასავ-ლეთის მიმართულებით, როგორც ითქვა, დაშორებული იყო 540 სტადიონით ანუ 97,2 კმ-ით [15სტ + 75სტ + 90სტ + 90სტ + 90სტ + 90სტ = 5X90 სტადიონი = 540 სტადიონით (97,2 კმ-ით)]. მეორე

გამოთვლით კი, **მდ. აფსაროსი მდ. ფაზისს 360 სტადიონით, ანუ 68 კილომეტრით ყოფილა დაშორებული,** ე.ი. ალბათ,მათ შორის საშუალო -80 კმ-ით იყო მდინარე აფსაროსი დაშორებული მდ. ფაზისს (მდ. ჭოროხს) დასავლეთის მიმართულებით.

ამ გაურკვევლობის მიზეზი არიანესთან უნდა ვეძიოთ, რადგანაც, აღსანიშნავია, რომ არიანე ასახელებს მდ. აფსაროსსა და ციხე-სიმაგრე „აფსაროსს" - და ისინი სხვადასხვა ადგილზე ყოფილან ერთმანეთთან ახლოს – ერთგან წერს, რომ აფსაროსის ციხე-სიმაგრემდე იყო 500 სტადიონზე მეტი (არიანე, მოგზაურობა, გვ 34), ხოლო მეორე ადგ-ილას წერს **„ათენიდან წამოსულებმა გავიარეთ მდ. პრიტანიდი, ეს მდინარე დაშორებული ათენიდან 40 სტადიონით, პრიტანიდს ემე-ზობლება მდ. პიქსიტე, მათ შორის მანძილი 90 სტადიონია, ასევე პიქსიტიდან არქაბისამდე 90 სტადიონია, არქაბისიდან აფსარო-სამდე 60 სტადიონი"** (იქვე, გვ 36).

ათენიდან მდ აფსაროსამდე ყოფილა – 40+90+90+60 სტადიონი ანუ 280 სტადიონი (39,6 კმ).

მაშასადამე, ერთგან წერს, რომ აფსაროსამდე 500 სტადიონია, მეორეგან კი უთითებს 280 სტადიონს.

ჭოროხსა და მდ. აფსაროსს შუა ორიოდე გრძელი მდინარე გაედინებოდა. ერთ-ერთი ყოფილა აკინასე, თუ გადავთვლით ათი-ნადან ამ მდინარემდეა 500 სტადიონი, შეიძლება აქ იყო აფსაროსის ციხე-სიმაგრე. აკინასედან ჭოროხამდე 48,6 კმ-ია. რადგანაც ცნო-ბილი ხუფათის (ხოფას) ციხე-სიმაგრე დაახლოებით 30 კმ-ითაა დაშორებული ჭოროხს, უნდა ვიფიქროთ, რომ **ხოფასწყალს არი-ანეს ეპოქაში ერქვა ისისი** (180 სტადიონითაა დაშორებული მდ. ჭოროხს ანუ ფაზისს). ეს მონაცემები უნდა შეეჯერდეს რეალურ სიგრძეებთან – ტრაპეზუნტიდან ჭოროხამდე.

მდ. აფსაროსიდან მდ. ჭოროხამდე და მის შემდეგ ვიდრე სებას-ტოპოლის II-მდე (მდ. ევრიპოსამდე) – ზოგადად ლაზების საცხ-

ოვრისი ყოფილა (სებასტოპოლის I ერქვა აფსაროსს ხოლო პიტიუნტ I იყო ახლო ათინასთან), კერძოდ კი არიანეს თქმით სებასტოპოლის II მდებარეობდა სანიგების მიწაზე, მათსა და ლაზებს შორის ცხოვრობდნენ აბასკები და აფსილები.

5.4.
აბასკები

აბასკი და აბასგი ერთი ფუძის სიტყვებია (ბას), ნაწარმოებია ა პრეფიქსით და კი-გი სუფიქსით. კი-გი-ხი - ქართული წარმოშობისაა და სიმრავლეს ნიშნავს (მესხი, კახი, კოლხი, სანიგი, მოსინიკი და სხვა). „ბას“ ფუძე მ. ქურდიანმა დაუკავშირა „ბაშ“ ფუძეს და მიიჩნია, რომ აბასგი არის იგივე აბაშგი ანუ „აბაშ“-ეთის, რიონის „აბაშა“-ს ქვეყანაში მცხოვრებნი. ისინი მისი აზრით პროტოქართული - მეგრული დიალექტის მატარებელნი ყოფილან და ქრისტეშობამდე XIII-XII საუკუნეებში ულაშქრიათ ვანის ტბისაკენ, სადაც შეუტანიათ ქართულენოვანი ელემენტები. თ. გამყრელიძის კვლევით აბასი-აბასგი და აფხაზი სხვადასხვა ფუძე-ძირების მქონე სიტყვებია და ერთი მეორისაგან არ იწარმოება. ესენია სხვადასხვა - „ბას“ და „ფხაზ“ ფუძეძირები.

ტერმინი “აფხაზი“ ქართულ მატიანეში ჩნდება VIII საუკუნიდან და ჩემი აზრით დაკავშირებულია სიტყვა „ხაზარეთთან“ (ფუძე-ძირები „ხაზ“ და „ფხაზ“).

შესაძლოა სიტყვა ხაზარი ქართულ ყურს ესმოდა როგორც ხაზარ, საიდანაც „ხაზ“ მიჩნეულ იქნა ფუძე-ძირად, ხოლო „არ“ ჩვეულებრივ ქართულ სუფიქსად, რომელიც სადაურობას გამოხატავს

„არ-ელ“ (მტბევარი, ანუ ტბელი) მაშასადამე, ქართველთათვის “ხაზ-არი” იყო „ხაზ“ ქვეყნის მცხოვრები („ხაზარი“), ქვეყანა კი ხაზარეთი. ხაზარებმა VII ს. ბოლოდან, განსაკუთრებით კი VIII საუკუნეში შეძლეს თავიანთი ქვეყნის გაფართოება და მიადგნენ შავიზღვისპირეთს. მათ აქ, ქართული წყაროს ცნობით, შეავიწროვეს ბიზანტია.

ქართლის ცხოვრება მიუთითებს, რომ ჩრდილო-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ხაზარების შემწეობით ადგილობრივმა მთავარმა შეძლო თავისთავადობის ანუ „ბერძნებისაგან“ დამოუკიდებლობის მოპოვება, ერთი სიტყვით ეს იყო უკვე არა „ბერძნების“ არამედ ხაზ-არ-ების ქვეყანა ანუ „ხაზ-ეთი“.

„ბ,პ,ფ,“ - ქართულში მრავლობითობას გამოხატავს (ებ, ეფ).

ფ-ხაზ, აფ-ხაზ სიტყვაში წინსართი „ფ“ ან „აფ“ შეიძლება იყოს მრავლობითობის მაწარმოებელი, იგივე ებ, ეფ, რომელიც სიტყვის თავში მოექცა “აფ” ფორმით.

„აბ“ და „აფ“ - როგორც ითქვა, მრავლობითობას გამოხატავს და შესაძლოა “აბ-ხაზ”, “აფ-ხაზ” ფორმით იმ ქვეყნის („ხაზ-ეთის“) მო-სახლეობას აღნიშნავს, რომელიც ხაზართა („ხაზ“-თა) მიერ იყო ხე-ლდებული (**ფხაზარეთი-აფხაზეთი).**

„აბასგი“ და „აფხაზი“ არ გამოხატავდა ერთიდაიგივე ტომის სახ-ელს. აბასგი — ეთნიკური ტერმინი უნდა ყოფილიყო, ხოლო „აფხ-აზი“ უნდა ყოფილიყო არა ეთნიკური დატვირთვის არამედ პოლი-ტიკური — შემკრებლობითი მნიშვნელობის მქონე ტერმინი.

„აფხაზის“ ქვეშ არ იგულისხმებოდა კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფი. მაგალითად, ქართული წყაროებისთვის ეგრისელებიც აფხ-აზები იყვნენ მარგველებიცა და სვანებიც, ასევე ცოტნე დადიანს — წყაროში აფხაზი ეწოდება.

მაშასადამე, “აფხაზთა“ — სამეფოს გავრცელების კვალდაკვალ, ამ სამეფოს ყოველი მცხოვრები “აფხაზი“ ხდებოდა — პოლიტიკური ნიშნით.

თავდაპირველად VIII საუკუნისათვისაც "აფხაზი" უნდა ყოფილ-იყო არა რომელიმე კონკრეტული ეთნოსის სახელი, არამედ ხაზარე-ბის მიერ ხელდებული იმ ქვეყნის მცხოვრებთა სახელი, რომელნიც ცხოვრობდნენ მდ. კლისურის (და მდ. ეგრისწყალს) იქით, ვიდრე მდ. ყუბანამდე (იმჟამად ამ მიწა-წყალსაც ფლობდნენ ხაზარები).

მაშასადამე, "აბასგი" ტომის სახელია, ხოლო "აფხაზი" პოლი-ტიკური ტერმინი იყო და ეწოდებოდა აფხაზეთის ყველა მცხოვრებს ეთნიკური წარმოშობის მიუხედავად.

შესაბამისად "აბასგი" უფრო ძველი ტერმინია, ნახსენები არიანე-სა თუ სხვათა მიერ, ხოლო ტერმინი აფხაზი მოგვიანებით გაჩნდა (VIII ს-დან, ხაზართა ძლიერების ეპოქაში).

ეს ქართულ(მეგრულ) ენოვანი აბასგები (მ. ქურდიანის აბაშგები) იგივე აბასკები სებასტოპოლის II-თან ცხოვრობდნენ, მ.ქურდიანის კვლევით ისინი აბაშისწყლის რეგიონში სახლობდნენ. აფსილები მათ ქვემოთ ცხოვრობდნენ. ჩანს მდ. ქობოსიდან ვიდრე სებასტოპოლის I-მდე ლაზების ქვეყანაში ცხოვრობდნენ აფსილები და აბასკები.

ქართული წყაროებით ტერიტორია ლიხიდან – ყუბანამდე იყო ეგროსის წილხვედრი ქვეყანა, ამ "ეგრისის წილხვედრ" არეალში შე-დიოდა ასევე ტერიტორია მდ. ეგრისწყლიდან – ყუბანამდე, სადაც განივრცო აფხაზთა სამთავრო, ეს მიწა-წყალიც ეგრისელებით იყო დასახლებული როგორც მთელი დასავლეთ საქართველო. ამიტომაც აფსილებიც და აბასგებიც ისევე, როგორც იქ მცხოვრები მარგველე-ბი და სვანები – ქართული წყაროებისათვის "ეგრისელები" იყვნენ.

მდ. ეგრისწყლიდან - ვიდრე ჰერეთამდე ქართულმა მოსახლეობამ ფარნავაზ-ქუჯის ეპოქაში ჩამოაყალიბა "ქართლის სამეფო", ხოლო ეგრისწყლის იქით "დარჩა ბერძენთა" (ძვ. წ. IV-III სს-დან).

ვახტანგ გორგასალის დროს "ბერძენთა მეფის" წყალობით, ქართ-ლის სამეფოს გადმოეცა ტერიტორია ეგრისწყალსა და კლისურას შუა. ამიტომაც VIII ს-ისათვის ქართლის სამეფოს საზღვარი კლი-

სურზე იდო, როგორც ეს წმ. არჩილ მეფის ცხოვრებიდანაც ჩანს.

მას შემდეგ რაც ხაზარებმა ბერძნები (ე.ი. ბიზანტიელები) განდევნეს მდ. კლისურიდან მდ. ყუბანამდე – ეს მხარეც პოლიტიკური თვალსაზრისით, ჩანს ხაზარეთის ("ხაზ-არ-ეთი") ნაწილად განიხილეს და ამ ქვეყანას შესაბამისად "აფ-ხაზ-ეთი" ეწოდა, ხაზარების დახმარებით აფხაზეთის საერისთავო ხელისუფლებამ შეძლო თავისი ძალაუფლების დასავლეთ საქართველოზე განვრცობა და დასავლეთ საქართველოში ჩამოყალიბდა "აფხაზთა სამეფო".

VIII ს-დანვე აფხაზთა სამეფოს ადმინისტრაციის, ეკლესიისა თუ კულტურის ენა ქართული ენა იყო. ეს არ არის შემთხვევითი მოვლენა და არ არის ე.წ. "ქართიზაციის" შედეგი, არამედ მიუთითებს იმის შესახებ, რომ დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის ენა იმჟამად იყო ჯერ კიდევ ფუძე, პროტო ქართული ენა, რომელიც ბუნებრივად იქცა ურთიერთობისა და კულტურის ენად და მხოლოდ შემდეგ დაიწყო ამ ენაში არსებულმა რეგიონულმა დიალექტებმა უფრო გაღრმავება და განვითარება ანუ იქაური ხალხის ენობრივი და ეთნიკური დიფერენციაციის ხარისხი I-VI-VIII სს-ში ნაკლები იყო, შემდგომ კი უფრო გაღრმავდა.

მართალია, ადგილობრივ ტომებს სხვადასხვა სახელები ერქვათ – კოლხები, დრილები, სანები, ჰენიოხები, მაკრონები, ძიდრიტები, ლაზები, აფსილები, აბასკები თუ სანიგები მაგრამ ქართული წყაროსათვის ყველანი ისინი – ეგრისელები იყვნენ. მათ ჩანს, ჯერ კიდევ ჰქონდათ ენობრივი ერთობის საფუძვლების ცოდნა. მართალია მიუთითებდნენ ტომების სხვადასხვა ენოვნების შესახებ (მაგალითად, მისიმიელები და აფსილები სხვადასხვა ენაზე საუბრობდნენ), მაგრამ ენათა ქვეშ უნდა იგულისხმებოდეს დიალექტები, რომელნიც ენებად ესახებოდათ უცხოელებს.

მაგალითად, ზემოთ აღნიშნული ტომაშევსკი, XIX საუკუნეში წერდა – "ადგილობრივ ენებზე ჭოროხი მოუდრეკელს ნიშნავს" (იქვე, გვ. 67),

მაგრამ ტომაშევსკის სხვადასხვა ენებად წარმოედგინა გურულებისა და აჭარლების დიალექტები, რომელთა ქვეყანაშიც გაედინება ჭოროხი ზღვის შესართავთან. სინამდვილეში კი ეს დიალექტები ცხადია არაა ენები. მსგავსადვე უნდა ვიფიქროთ, რომ ტომაშევსკამდე ათასსუთა-სი-ორიათასი წლით ადრე ქართველ ტომთა ენების დიფერენციაცია ნაკლებხარისხოვანი იყო და ამ ტომების ეკლესიური გაერთიანება ად-ვილად გახდა შესაძლებელი მათივე მშობლიური ქართული ენით – აფხაზეთიდან ვიდრე ჰერეთამდე.

თანამედროვე ადიღე-ჩერქეზულ ტომებს არ ჰქონდათ კავშირი დასავ-ლეთ საქართველოს აფხაზეთთან, რადგანაც ადიღე-ჩერქეზები როგორც ითქვა, მხოლოდ თემურ ლენგის შემდეგ გამოჩნდნენ ჩრდილო კავკა-სიაში. მათ მრავალრიცხოვან უსახელო ტომებს სახელებს ანიჭებდნენ მათ მიერვე დაპყრობილი სხვა ადგილობრივი ტომების სახელების მიხედ-ვით. მაგალითად, როცა ჩერქეზ-ადიღეველებმა ჩრდილო კავკასიის „ბა-სიანის“ პროვინცია დაიპყრეს, მათ ამ პროვინციის სახელი თავიანთ სატო-მო სახელად აქციეს ბას-აბაზ ფორმით და ისინი „აბაზებად“ იწოდებოდ-ნენ, მსგავსადვე დასავლეთ საქართველოში ჩასახლების შემდეგ მათ მი-ისაკუთრეს მათ მიერ დაპყრობილი აფშილების სახელიც (აფსუა). აფ-სუას ფორმით საბოლოოდ, აბასგებისა და აფსილების (ქართული ტომები) სახელები მათ სახელებად გადაიქცა.

ქართული ისტორიოგრაფია ახლაც არამართებულად მიიჩნევს, თითქოსდა “ყვა“ და “ფს“ ფუძეები ადიღეური წარმოშობისა იყოს, მაშინ როცა ინდოევროპულ ფუძეში “კვა“ წყალს ნიშნავს და ასევე ქართულ-შიც. რწყვა, ყვინთვა, ყურჭუმალი, ჭყურტი, წყური და სხვა მრავალი ქართული სიტყვა, რომელთა ფუძე-ძირებში, “ყვა“ არის, ზოგადად წყ-ალს აღნიშნავს, ისევე როგორც ფუძე “ფს“, ამიტომაც საქართველოში უამრავ მდინარესა და წყალს ერქვა ეს სახელები. მაგალითად, ბობოყ-ვათი – ნიშნავს ბობოს-წყალს, გუდაყვა – გუდასწყალს. ასე მრავალი ჰიდრონიმია ნაწარმოები ისევე როგორც ფუძე “ფს“-თი.

5.5.
სანიგები

აბასკების გვერდით სანიგები ცხოვრობდნენ "ძიდრიტების გვერდით ლაზები არიან, ლაზების მეფე მალასაა, რომელსაც ტახტი შენგანა აქვს მიღებული. ლაზების მეზობლები აფსილები არიან. მათმა მეფემ იულიანემ მეფობა შენი მამისგან მიიღო. აფსილების მეზობლები აბასკები არიან. აბასკთა მეფე რესმაგაა, ამასაც ტახტი შენგანა აქვს მიღებული. აბასკთა მეზობლები სანიგები არიან მათ მიწაზე იმყოფება სებასტოპოლისი. სანიგთა მეფემ სპადაგამ ტახტი შენგან მიიღო... სულ ტრაპეზუნტიდან დიოსკურიადამდე, ახლანდელ სებასტოპოლისამდე არის 2260 სტადიონი... აქ მთავრდება რომაელთა სამფლობელოები... დიოსკურიიადან რომ მიდიხარ პირველი სადგურია პიტიუნტში 350 სტადიონის მანძილზე. აქედან ნიტიკემდე 150 სტადიონია" (იქვე, გვ. 43, 52).

თითქმის ყველა ავტორი (პროკოფი კესარიელი, აგათია და სხვანი) დასავლეთ საქართველოში აფსილებისა და აბასგების მაღლა, უფრო ჩრდილოეთით მცხოვრებლად წარმოადგენენ სვანებს, ამიტომაც, არიანესთანაც აფსილების და აბასგების მაღლა მცხოვრებთ ეწოდებოდათ სანიგები, სადაც იყო ქალაქი სებასტოპოლისი, ამიტომაც უნდა ვიფიქროთ, რომ სანიგები იყვნენ სვანები. ჩანს, ეტიმოლოგიურად "სან" და "სუან" ერთი ფუძე-ძირია. აქ შეიძლება გავიხსენოთ, "ქართლის ცხოვრების" ცნობა, რომელშიც ნათქვამია - " ეგრისი, რომელ არს სვანეთი" ანუ საუბარია ისტორიულ ჩრდილო ეგრისზე. ლაზების ზემოთ აფსილები ცხოვრობდნენ მათ შემდეგ აბასკები და სანიკები (აბასგები და სანიგები). ზღვისპირეთში იბერიის შევიწროების შემდეგ

ისინი ლაზების ქვეშევრდომებად იქცნენ. აფსილების სახელს აფსაროსთან აკავშირებენ, ისინი თითქმის დიოსკურიამდე (სებასტოპოლისამდე) აღწევდნენ (იქვე, გვ. 104).

5.6.
გეორგები

როგორც ითქვა, **სინდიკესთან ცხოვრობდნენ კერკეტები, რომელთაც ასევე სტრაბონიც ახსენებს. კერკეტები იგივე გერგეტები ანუ გეორგეტები არიან. გეორგების ტომს ჩრდილო კავკასიაში სხვებიც ახსენებენ**.

დასკვნა

ჩვენი თვალსაზრისით არიანემ იმოგზაურა ტრაპეზუნტიდან მხოლოდ აფსაროსამდე და მან იმპერატორს გაუგზავნა აფსაროსიდანვე საიდუმლო ანგარიში ლათინურ ენაზე და ასევე საზოგადო აღწერილობა ბერძნულად. შემდგომ დროს (ან სხვა ეპოქაში) არიანეს ბერძნული ანგარიში გამოუყენებიათ იმ პერიპლუსებისათვის რომელთაც ადგენდნენ შავი ზღვის გარშემო გემით მოგზაურთათვის. ეს პერიპლუსები ჩანს ყოფილა სხვადასხვა ავტორისა და ამასთანავე ნაკლოვანიც. მომხდარა ისე, რომ არიანეს მიერ აღწერილი ანგარიში ტრაპეზუნტიდან – აფსაროსამდე, მეორეჯერაც გაუმეორებიათ და დაუმატებიათ პირველისთვის,

ანუ აფსაროსიდან ვიდრე სებასტოპოლისამდე (და ქობოსამდე) გამეორებულია არიანეს პირველი აღწერა, ამას მიუთითებს ასევე ის, რომ აფსაროსისა და სებასტოპოლისის მეცხოვნეთა მიმართ არიანეს თითქმის ერთიდაიგივე სიტყვებია გამეორებული. „ხელფასი დავურიგე ჯარისკაცებს“, „დავათვალიერე იარაღი“, მოვინახულე „ავადმყოფები“, შევამოწმე „პურის მარაგი“ ანდა შევამოწმე ცხის „კედელი“.

სავარაუდოდ ქობოსამდეც რომაა მეორეჯერ გამეორებული არიანეს მონათხრობი, იქიდან ჩანს, რომ „გამოგიგზავნე ლათინური წერილი” გამეორებულია აქაც (ლათინური წერილი არიანემ იმპერატორს გაუგზავნა აფსაროსიდან, მისი ეს მითითება მეორდება მდ. ქობოსიდანაც. ეს საეჭვოს ხდის, რომ არიანეს აღწერილობა რამდენჯერმე განმეორდა შავი ზღვის პერიპლუსში).

საფიქრებელია, რომ პერიპლუსების შემდგენლების შეცდომა გამოიწვია ქალაქების სახელების ერთიდაიგივეობამ, მაგალითად პტოლემეს ცნობით სებასტოპოლისი ერქვა აფსაროსსაც (ფლავიუს არიანე, 1961, გვ. 67), ხოლო სტრაბონის ცნობიდან ჩანს, რომ პიტიუნტი მდებარეობდა ათინასთან („ნავსადგური რიძოსი ათენსა და პიტიუნტს შორის Strabo, VII, 5,7 ფლავიუს არიანე, 1961, გვ. 65).

როგორც ჩანს, შემდგომ ეპოქაში სებასტოპოლისი უკვე ერქვა არა აფსაროსს, არამედ მისგან ჩრდილოეთით მდებარე სხვა ქალაქს, ასევე პიტიუნტი შემდეგ დროს ჩანს იყო არა ათინასთან, არამედ უფრო ჩრდილოეთით ამიტომაც სადაც კი ამ ქალაქების სახელები შეხვდათ არიანესთან, მათივე სახელის მიხედვით უკვე მათ მიაწერეს არიანეს აღწერილი შესაბამისი ცნობები.

ამჟამად მიიჩნევა, რომ აფხაზები იყვნენ აბასკები, ანუ აბასკებს თითქოსდა ქართულად აფხაზები ერქვათ (იქვე, გვ. 104), მაგრამ ეს არასწორი აზრია, როგორც ითქვა სიტყვა აფხაზის ფუძე ძირია “ფხაზ“, ხოლო აბასკისა “ბას“. ერთი დაკავშირებულია სახელ ხაზარეთთან, მეორე კი წყალთან (ფს, ბს) ეს ფუძე-ძირები სხვადასხვა წარმოშობისაა.

მაშასადამე, არიანეს კვლევა არ იძლევა მტკიცე საფუძველს, რომ პიტია-ბიჭვინთად მივიჩნიოთ აფხაზეთში, სებასტოპოლისი კი ცხუმად პირიქით, **არიანეს პერიპლუსი ამ მხრივ არაა სანდო წყარო, მის მიხედვით პუნქტებისა და მდინარეების ადგილსამყოფელის განსაზღვრა იძლევა საეჭვო შედეგს. ამიტომაც მის მიხედვით დასავლეთ საქართველოში ტომების საცხოვრისი ტერიტორიების განსაზღვრა არასწორია. მასზე გაცილებით უფრო სანდო წყაროა "ქართლის ცხოვრება", რომლის ცნობები დასავლეთ საქართველოს მიმართ სამწუხაროდ, ამჟამად უგულებელყოფილია. 8.05.2012.**

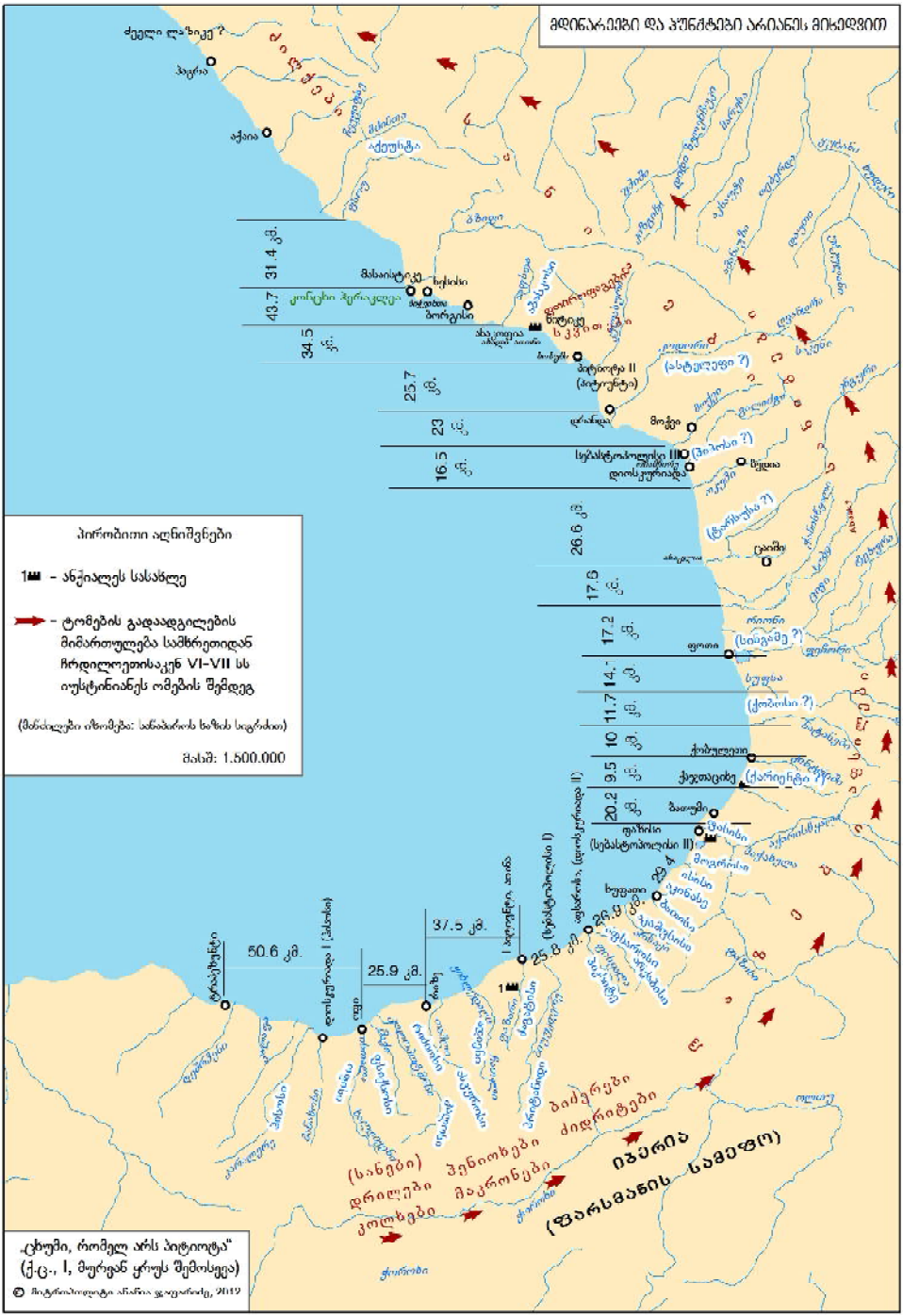
მდინარეები და პუნქტები არიანეს მიხედვით
ძველი ლაზიკე ?
პაცარა
აქაია
ციხისძირი
ბზიბი
ბზიბი
ბზიბ

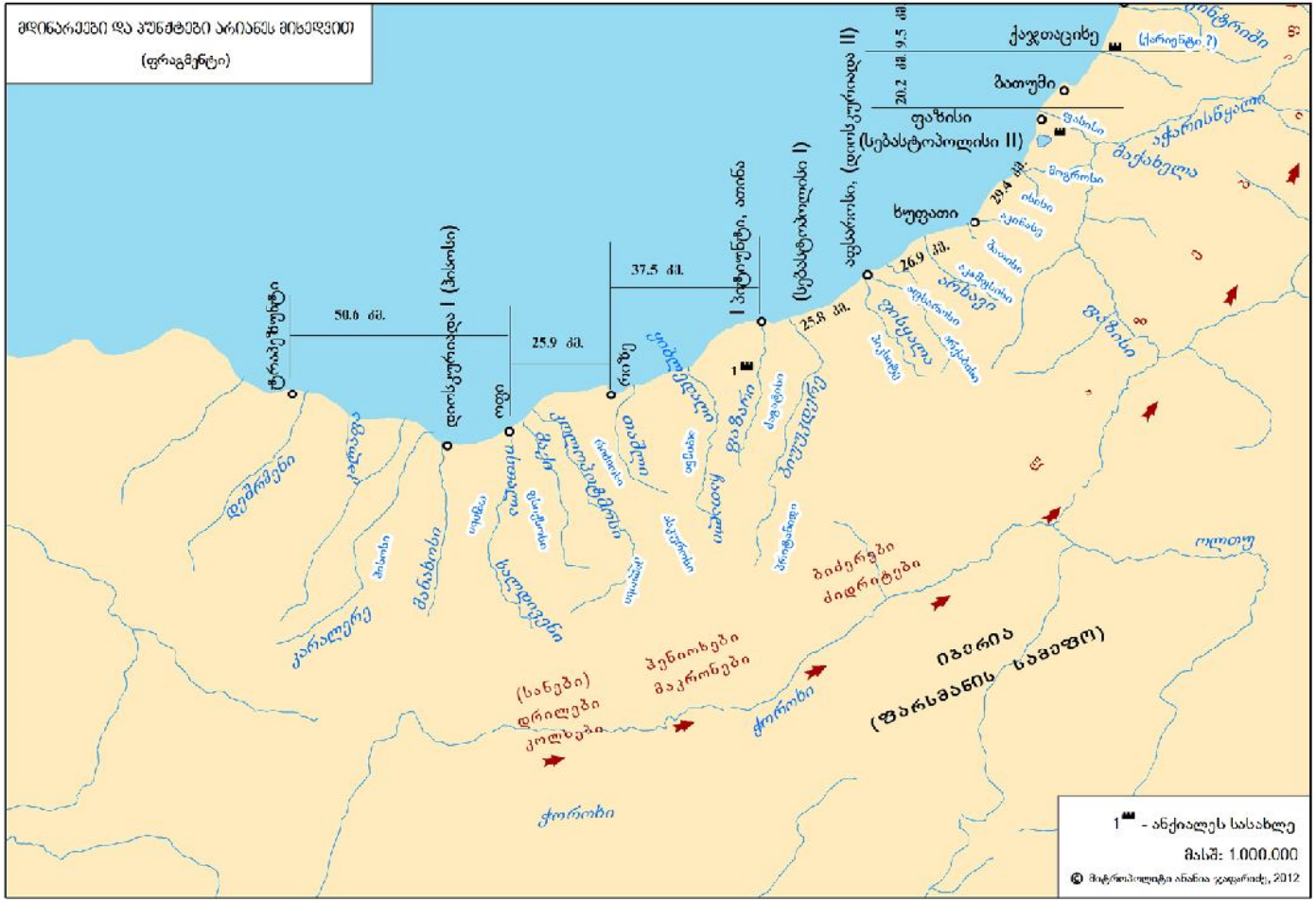
მდინარეები და პუნქტები არიანეს მიხედვით
(ფრაგმენტი)
ტრაპეზუნტი
50.6 მმ.
დიოსკურიადა I (ჰისოსი)
25.9 მმ.
ოდი
37.5 მმ.
I პიტიუნტი, ათინა
(სებასტოპოლისი I)
ანესპირი, (დიოსკურიადა II)
25.8 მმ.
ხუფათი
26.9 მმ.
29.4 მმ.
ფაზისი
(სებასტოპოლისი II)
20.2 მმ.
9.5 მმ.
ბათუმი
ქაჯთაციხე
(ქორიუნტა ?)
1
1 - ანქიალეს სასახლე
მასშ: 1.000.000
© მიტროპოლიტი ანანია ჯაჯანიძე, 2012

სარჩევი

ფლავიუს არიანე ლაზებისა და ძიდრიტების შესახებ

1.შესავალი 3
2. მდინარე ფაზისი 7
3. არიანეს ტექსტი – „ზღვის სანაპირო
ტრაპეზუნტიდან“ 12
4. პუნქტები და მდინარეები 18
5. ტომები შავიზღვისპირეთში 21
5.1. ბიძერები ანუ ძიდრიტები 21
5.2. იბერია, ჰენიოხები და ლაზები აფსაროსთან 22
5.3. კოლხები მდ. ოფისამდე, ჰენიოხები და
მაკრონები – მდ. პრიტანიტამდე (ვიწემდე), ბიძერები
(ძიდრიტები) აფსაროსამდე 23
5.4. აბასკები 26
5.5. სანიგები 31
5.6. გეორგები 32
დასკვნა 32
რუკები 35